

Pia
Sopta

Pogled na zagrebačku međuratnu industrijsku baštinu

Industrijski centar države: zagrebačka industrijska baština, 1918. – 1945.

Muzej grada Zagreba, 16. listopada 2012. – 13. siječnja 2013.

AUTOR IZLOŽBE Goran Arčabić

AUTOR POSTAVA Design studio Bilić_Müller, Zagreb

Zagrebačka industrijska arhitektura i problem njezine prenamjene u zadnjih su nekoliko godina privukli nemalo zanimanje javnosti, stoga nije bilo neobično vidjeti gužvu koja se stvorila na otvorenju druge studijske izložbe u sklopu projekta Zagrebačka industrijska baština: povijest, stanje, perspektive. Izložba pod nazivom Industrijski centar države: zagrebačka industrijska baština 1918. – 1945. otvorena je u listopadu prošle godine te nastavlja priču o zagrebačkim tvorničkim pogonima započetu

2010. godine izložbom o počecima industrijalizacije našega glavnoga grada. Ovaj istraživački i izložbeni projekt pod vodstvom Gorana Arčabića, višeg kustosa Muzeja, pokrenut je iste godine s nekoliko ciljeva: istražiti, vrednovati, dokumentirati i prezentirati industrijsku baštinu Zagreba, utjecati na formiranje pozitivnog javnog mišljenja o industrijskom nasljeđu, upozoriti na opasnost od uništenja baštinski vrijednih industrijskih objekata, aktualizirati i sustavno propitivati održivost takvih objekata u

o Iz postava izložbe
Industrijski centar države: zagrebačka industrijska baština
 1918. – 1945.,
 Muzej grada Zagreba.
 FOTO Miljenko Gregl
 str. 57-61

Zagrebu te nuditi rješenja za njihovu kvalitetnu sadržajnu prenamjenu (<http://www.zg-ib.org/hr/projekt-info/ciljevi>). Navedeni ciljevi pokušavaju se ostvariti na nekoliko načina, prvenstveno ciklusom studijskih izložbi u razdoblju od 2010. do 2014. godine.

Izvrсна prva izložba *Modernizacija na periferiji carstva* na kojoj su bili predstavljeni objekti iz sredine 19. stoljeća pa sve do kraja Prvoga svjetskoga rata, približila je građanima arhitekturu kraj koje svakodnevno prolaze, a da na nju rijetko obraćaju pažnju. Mnoge od tih tvornica nalaze se u samome središtu Zagreba: Paromlin i TŽV Gredelj, nekadašnja Strojarnica Ugarske državne željeznice iza Glavnog kolodvora, zatim Tvornica duhana Zagreb u Klaićevoj ulici, tvornica Penkala odnosno Nada Dimić u Branimirovoj, tvornica svile, tzv. Bubara na samome početku Adžijine ulice i dr. Završetkom Velikoga rata grade se novi pogoni na tadašnjoj zagrebačkoj periferiji istočno od potoka Laščinčaka te upravo oni čine okosnicu druge izložbe.

Izložba je podijeljena u četiri cjeline. Prva, nazvana *Između centra i periferije*, smješta nas u povijesni okvir međuratnoga razdoblja kada je Hrvatska bila dijelom različitih

državnih tvorevina, a Zagreb vodeći ekonomski grad do 1931. godine kada tu ulogu preuzima Beograd. Kartama, tablicama te arhivskim fotografijama prikazano je širenje grada u prostornom, demografskom i značajnom smislu. Investicijama poput gradnje velike eksportne klaonice, tržnice Dolac, Kovačićeve palače Burze, Fischerove Gradske štedionice, nadvožnjaka te izložbenog prostora Zagrebačkog zbora u Savskoj ulici, gradske su vlasti odražavale novostečeni položaj Zagreba kao ekonomskog, industrijskog i trgovačkog središta. Ovaj segment završava odličnim kratkometražnim filmom Oktavijana Miletića *Zagreb u svjetlu velegrada* u kojemu autor satirično dokumentira zbivanja u hrvatskome glavnome gradu 30-ih godina.

Sljedeća cjelina, *Urbanistički izazovi i razvoj industrijskog poduzetništva* detaljnije nas uvodi u temu industrijskog razvoja pojedinih dijelova grada, konkretnije istočne periferije. Stalni problem, još od njezine izgradnje u 19. stoljeću, jest smještaj željezničke pruge koja presijeca grad i koja je svojim položajem zaustavila prirodno širenje Zagreba prema jugu. Milan Lenuci je 1907. ponudio rješenje tog pitanja izmještanjem teretnog

željezničkog prometa iz središta grada međutim taj prijedlog nikada nije usvojen. Najvažniji industrijski objekti toga doba prikazani su na karti s detaljima o lokaciji, vremenu izgradnje, industrijskim granama i djelatnostima, a uključeni su i pogoni koji su predstavljeni na prvoj izložbi, od kojih su mnogi i u ovome periodu bili i dalje aktivni, ali arhitektonski dograđivani ili pregrađivani, kao npr. tvornica Franck ili Gredelj.

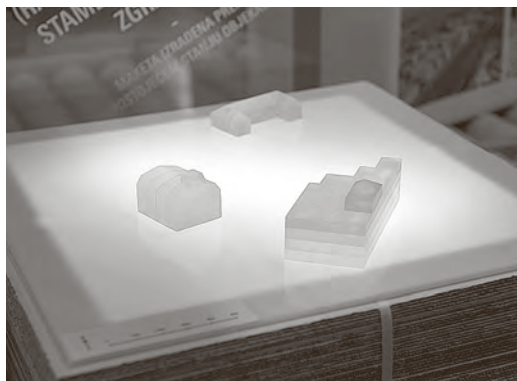
Prepoznavši neraskidivu vezu između tvorničkih pogona i brojnih ljudi koji su u njih svakodnevno odlazili na rad, jedan dio postava posvećen je upravo radničkim stanovima. Uzevši u obzir da je demografski rast tijekom dvadesetih i tridesetih godina bio na vrhuncu, pitanje stanovanja radništva bilo je jedan od prioriteta. U početku je nekvalificirano doseljeno stanovništvo smještaj nalazilo uglavnom na rubnim dijelovima grada, u naseljima substandardne gradnje. Gradske su vlasti u svrhu poboljšanja životnih uvjeta potaknule osnivanje radničkih naselja uglavnom tipizirane gradnje, od kojih su neka u

manje ili više izvornom obliku sačuvana sve do danas. Među njima su prikazana naselja u Petrovoj ulici (tzv. Gogoljin brijege), Meršićevoj ulici, naselje Istrana i invalida na Trešnjevci i tipološki nešto drugačije naselje oko Dubravkinog i Botičevog trga. Tipove ovih objekata posjetitelji su mogli vidjeti na snimkama izvornih tlocrta dok su, kao i u prethodnome dijelu, lokacije tih stanova bile označene na karti te fotografijama.

Posljednja cjelina, mogli bismo reći i ona najvažnija, predstavlja autorovim odabirom izdvojenih osam industrijskih objekata nastalih u razdoblju između dva rata. Oni su redom: Gradska klaonica i stočna tržnica, tvornica alkoholnih pića Arko (Badel), Prva hrvatska tvornica ulja, Ljevaonica željeza braće Ševčik, tvornica svijeća Iskra, tvornica Penkala (Nada Dimić), tvornica Franck te Carinska i javna skladišta. Kod svakoga je prikazana njegova povijest, značaj kako u društvenom tako i u umjetničkom smislu te današnje stanje. Navedeni su i podaci o stupnju zaštite te projektima za prenamjenu

pojedinih objekata. Da se radi o uistinu vrijednim građevinama kazuje i činjenica da su na njima radili mnogi slavni arhitekti: Walter Frese i Peter Behrens na Klaonici, Ignjat Fischer na upravnoj zgradi tvornice Arko – Badel te Hönigsberg i Deutsch, a kasnije Rudolf Lubynski na tvornici Penkala – Nada Dimić.

S oblikovne strane, izložbeni materijali bili su postavljeni na mnoštvu naslaganih kutija te na modelu pokretne trake, što se pokazalo kao veoma atraktivno rješenje povezano s temom i sadržajem izložbe jer su se posjetitelji doista mogli osjećati kao da su ušli u tvorničko skladište. Vizualno ih nadopunjuju medijapan paneli, ekran na kojem se prikazivao film Oktavijana Miletića te fotografije velikoga formata, koje su visjele iznad pokretne trake, na kojima je bilo prikazano sadašnje stanje zagrebačkih tvorničkih pogona. Poveznica s prvom izložbom bila je vidljiva i u ponovnom korištenju vrlo elegantnih i efektnih maketa od pleksiglasa za prostorni prikaz svake pojedine tvornice, zatim karta i legenda s popisom objekata i njihovim podacima te naposljetku stolicima razmještenima duž izložbenog prostora od kojih su na jednim sivom bojom bila otisnuta imena

tvornica iz prve faze industrijalizacije Zagreba, a na drugima bijelom bojom tvornički objekti predstavljeni ovom prilikom.

Zagreb se zaista može pohvaliti iznimnim industrijskim građevinama što nam je ova izložba predstavila na zanimljiv, logičan i precizan način. Nelagodan je pogled na njihovo današnje stanje i pomisao na to da polako nestaju mjesta koja su toliko značila tako velikom broju ljudi, koja su povijesni nositelji jedne epohe u razvoju ljudske civilizacije i čiji bi se gubitak osjetio i na društvenoj i na urbanističkoj razini. Mišljenja sam da je autor Goran Arčabić iznova uspio građanima približiti ovu impozantnu, ali kod nas nedovoljno prepoznatu arhitekturu te u njima možda pobuditi i određenu nostalgiju te svijest o potrebi njezinog očuvanja. S druge je strane jasno, ali odmjereno upozorio na aktualne probleme na koje, čini se, Zagrepčani još neko vrijeme neće dobiti adekvatan odgovor. Nadajmo se da će izložba *Industrijski centar države*, a i cijeli projekt, izazvati pozitivne promjene u percepciji naše industrijske baštine koja samo može oplemeniti naš već baštinom bogat glavni grad i da će u staro ruho njegovih tvornica uskoro biti udahnut novi život. x